

Sborníky Carpatica a společenské vědy

JIŘÍ BEČKA (PRAHA)

Když se jednalo o vytvoření Slovanského ústavu v r. 1919 jako komplexní instituce pro výzkum Slovanstva nejen ve společenských vědách, ale i po stránce praktické, t. j. podporovat snahy českého kapitálu o proniknutí do všech slovanských států, ale zároveň o spolupráci, případně pomoci hospodářství nově vzniklých územních celků, byl si *T. G. Masaryk* vědom, že vytvořením Československé republiky se otevřelo pole neorané v oblastí Slovenska a zvláště pak Podkarpatské Rusi. Proto souběžně s přípravami pro vznik Slovanského ústavu připravoval se svými spolupracovníky zvláštní organizaci, která by se výlučně zabývala novými zeměmi v rámci státu. Že rok 1919 nebyl pro tyto záměry vhodný, netřeba zdůrazňovat, i když na Slovensku existovala **Matica Slovenská**, která se starala výlučně o úzce vymezené pole pro literaturu, folklór, etnografii a i o jiné příbuzné obory. Nebylo tu možné před válkou provádět nějaký specializovaný vědecký výzkum, neboť se nedostávalo příslušných odborníků. V daleko horší situaci byla Podkarpatská Rus, kde kromě několika osvětových spolků, které měly spíše místní charakter, se nedalo hovořit o jakékoliv soustavné vědecké práci, a tím méně o předání těchto výsledků veřejnosti. S tím byly spojeny i národnostní a náboženské poměry: byli zde Maďaři – převážně katolíci, Židé se svou kulturou, kteří se neasimilovali s domácím obyvatelstvem, Rusíni – řecko-katolíci a rusofilové – pravoslavní. Částečně sem zasahovaly i vlivy evangelíků. Z toho logicky vyplývá, že nový stát stál před těžkou úlohou, jak tyto antagonismy překonat, případně jak se na kterou z těchto složek orientovat.

O založení instituce, zabývající se výzkumem těchto zemí se jednalo již ve dvacátých letech. Přesto však k realizaci došlo až při slavnostním shromáždění zahájení činnosti Slovanského ústavu v květnu 1928, kdy hovořil o této organizaci ministr *M. Hodža*, Těto iniciativy se ujalo zvolené prezídium Slovanského ústavu, které si mj. vytklo za cíl vytvořit v rámci tohoto ústavu, byť jako autonomní součást, zvláštní instituci nazvanou „Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi“. Tak již 12. května

1928 se sešel přípravný výbor¹, který byl složen jak z členů Slovenského ústavu, tak i z dalších odborníků, stojících v té době mimo něj. Uvedme pouze několik vědců, kteří se touto problematikou zabývali, i když v mnoha případech pouze okrajově, např. *J. Zubatý, J. Polívka, J. Vlček, J. Matiegka, Z. Niederle, V. A. Francev, J. Horák, M. Weingart* nehledě na ty, kteří se později stali nosnými sloupy této organizace jako *A. Štefánek, V. Chotek*. Z nových členů, zvolených do předsednictva Sboru to byli např. *F. Pastrnek, B. Vydra* (ti do jednání Sboru příliš nezasahovali), ale dnes mnohdy zapomenutí, ale v té době odborníci na Slovensko a i Podkarpatskou Rus, jako *J. Javorskij, A. Vološin, K. A. Medvecký, V. Chaloupecký, I. Paňkevič, J. Král, O. Mycjuk*, a zvláště zasloužilý lingvista *V. Vážný*, literární vědec *A. Pražák*, případně i *D. Orel*, znalec církevní hudby a *J. Eimer* jako přední odborník archeologie Slovenska. Do čela byl postaven banskobystriický biskup *Marian Blaha*, který byl člověkem pro tuto funkci nadmíru povoláný, neboť zároveň vykonával funkci předsedy Matice Slovenské, a tím se mohly případné neshody značně v zárodku omezit.

Není možno pochybovat o prozíravosti vládních orgánů ČSR a zvláště pak *T.G. Masaryka*, který si byl vědom, že vstoupit do hájemství Matice bez její podpory není možné; proto volil tuto alternativu, která aspoň v počátku nesla dobré ovoce.

Aby se už v počátečním stadiu činnosti Sboru se jeho činnost nedotýkala nebo nepřekročovala rámec spolupráce, Sbor dostal do vínku ve nárysu činnosti určitá omezující kritéria, která byla umístěna v základech činnosti: „Sbor nikterak nechce křížiti práci institucí starších, jež mají podobné cíle jako Matica Slovenská a Šafaříkova učená společnost, nopak chce práci jejich podporovati a doplňovati.“² Sbor se těmito instrukcemi v dalších letech řídil a skutečně do práce jiných institucí – pokud to bylo vůbec možné – nezasahoval.

Sbor zahájil svou činnost velkoryse. Měl k tomu odpovídající finanční krytí, které se sestávalo jak z darů *T. G. Masaryka*, tak i od vládních institucí, takže si mohl už od r. 1930 dovolit vydavatelskou činnost z nejrůznějších odvětví týkajících se Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Sbor se usnesl hned v počátcích, že bude publikovat práce domácích autorů. K tomu vytvořil odbornou řadu publikací (podobně jako Slovenský ústav svými „Pracemi“), kterou nazval symbolickým názvem **Carpatica**. Tyto práce byly publikovány v různých řadách, a to především jako

1 viz Ročenka SLÚ za rok 1928

2 Ročenka SLÚ, 1928

samostatná díla pod názvem *Carpatica II*. (Knihovna pro výzkum karpatské oblasti), v níž se objevují od r. 1930, až do r. 1938, knižní tituly s nejrůznější problematikou, zdaleka nikoli jen společenskovědní (přírodní vědy, hospodářství); ta však není předmětem naší analýzy.³ Poněvadž se v druhé polovině třicátých let ukázalo, že pro menší práce není takový prostor jako na začátku let třicátých, Sbor se rozhodl vydat zvláštní sborníky, které nazval *Carpatica I, II a III* a to ve dvou základních řadách – duchovědné a přírodovědné. První svazek obou řad vyšel v r. 1936, druhý pak r. 1939 a torzo – třetí svazek v r. 1939–1940, kde byly vydány tři práce, týkající se pouze přírodovědy, případně lidové architektury.

Chceme-li analyzovat jednotlivé práce v *Carpaticích II*, docházíme k velmi potěšitelnému jevu, že se objevuje značné množství tematiky podkarpatoruské, zabývající se lingvistikou,⁴ tak i literárně vědnou.⁵ Okrajově se zmíníme pouze o etnografických studiích *Jana Húska*: Hraniče mezi zemí Moravskoslezskou a Slovenskem.⁶

Knižní řada nazvaná *Carpatica II* vycházející v letech 1930–1938 je zcela průkopnická, neboť objevila bohatství písemnictví, převážně religiozního charakteru Podkarpatské Rusi a i jejího jazyka. Tyto práce neměly charakter syntézy jednotlivých oborů – ostatně ani nemohly mít, protože do té doby neexistovaly potřebné dílčí studie, zatímco se literární věda může pochlubit analýzou slovenské literatury z pera A. Pražáka, který provedl obdivuhodnou syntézu na základě tehdejších znalostí o kultuře a literatuře Slovenska. Přes kritické hlasy zůstává dodnes po faktografické stránce nedoceněna, a často opomíjena mnohdy z nepochopitelných důvodů. I dnes je třeba konstatovat, že z jeho díla pak bylo možno čerpat pro nové syntézy slovenské literatury po válce.

Sbor kromě těchto prací, vydal v r. 1936 a 1939 dva sborníky, nazvané také *Carpatica*, a to ve dvou řadách – duchovědnou zahrnující veškeré jevy lingvistické, literární, kulturně-historické, archeologické, etnografické

³ Celkem v této řadě vyšlo 11 svazků – viz Ročenka SLÚ 12, 1939–1946, s. 227

⁴ I. Paňkevič: *Ukrajinskí hovory Podkarpats'koji Rusi*. Praha 1934. F. Tichý: *Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi*, Praha 1938. D. Kranžalov (tehdy ještě Cranjala): *Rumunské vlivy v Karpatech se zvláštním zřetelem k moravskému Valašsku*, Praha 1938.

⁵ J. Javorskij: *Novyja rukopisnyja nachodki v oblasti starinnoj karopatorusskoj pis'mennosti XVI-XVII vekov*. Praha 1931. – J. Javorskij: *Materily dlja istorii starinnoj pesennoj literatury v Podkarpatskoj Rusi*, Praha 1934,

⁶ Praha, 1932

a témata týkající se lidové architektury a druhou přírodovědnou, kde se převážně probíral nerostopis, geologie, přírodní vědy apod. Orientují se pouze jednu část Carpatie, t.j. na duchovědnou ⁷.

V tomto příspěvku se není možno zabývat hlouběji řadami přírodovědnými. Jejich význam či platnost závěrů pro naši dobu je třeba ponechat příslušným odborníkům. Budeme se tedy věnovat pouze oborům společenských věd, které byly v těchto dvou svazcích prezentovány s hlavním důrazem na literárněvědné bádání o Slovensku a i případně Podkarpatské Rusi.

Díky V. Vážnému, profesorovi na Komenského universitě v Bratislavě se velmi záhy rozvinulo bádání jazykovědné týkající se dialektologie. Kolem sebe soustředil mladé adepty z řad studentů nebo čerstvých absolventů. Jeho činnost nesla zasloužené ovoce, neboť ti budoucí vědečtí pracovníci zmapovali značnou část Slovenska od severu k jihu. Menší zájem se pak soustřeďoval na západoslovenské dialekty a příliš velký zájem nebyl ani o smíšené slovensko-rusínské nehledě již na nářečí v tehdejší Podkarpatské Rusi. Pochopíme tento trend z toho, že V. Vážný se orientoval pouze na slovenštinu a nebyl čas a ani dostatek pracovníků, kteří by byli schopni směsici nářečí na Podkarpatské Rusi správně identifikovat. Zprávy o výzkumech nářečí byly předloženy a publikovány ve sbornících *Carpatia I*, a *II*, v řadě duchovědné. Některé z nich jsou pouhým výčtem výzkumů, ale jiné obsahují zásadní studie o příslušných nářečích. Jmenujme pouze tyto práce – *Ján Halaša* o dolnoooravském nářečí, *Eugen Jóna* o novohradských nářečích, *Stanislav Petřík* „O hudobnej stránke slovenskej vety“ – *Carpatia I*, *Jozef Szabó* o dialektech v Gemeru a Horehroní, *Ján Sarga* o sotáckém nářečí, *Ladislav Šimovic* o hláskosloví obce Terchová, *Eugen Paulíny* o izogosách z Tekova – *Carpatia II*:

Jedinou výjimkou, týkající se Podkarpatské Rusi byla studie Fedora Balyckého, týkající se drahovského nářečí na Podkarpatské Rusi. ⁸

Veškeré výzkumy shrnul pak E. Paulíny v souborné studii „Prehľad prác o slovenských nářečiach ze uplynulých dvacať rokov“ ⁹, v níž podrobně utřídil dvacetiletou práci, kterou započal V. Vážný. Zvláštní pasáž věnoval polemice o osídlení Liptova a zvláště pak práci *J. Stanislava*, který spolu s *V. Chaloupeckým* a *M. Húščavou* zastávali názor, že Liptov byl až do 13. století neosídlený a že byl kolonizován až později jinými než

⁷ *Carpatia I*. -a (duchovědká). Praha 1936, 476 s. *Carpatia I*. Sv. 2 – řada duchovědná, Praha 1939, 484 s.

⁸ Viz *Carpatia I*. s. 305–352

⁹ *Carpatia II*. s. 401–420

ryze slovenskými kmeny. Naproti tomu pak *V. Šmilauer* a *D. Rapant* se domnívali, že toto území bylo odedávna osídleno a dokládali to na jazykových prostředcích. (Ostatně ani dnes není tato otázka nářečí středního Slovenska zcela vyřešena.) *J. Stanislav* upozornil na Vážného projekty získat co nejširší materiál dialektologický už od dvacátých let. Říká: „Vonkajšie príčiny spôsobovali, že sa tempo práce spomalovalo a že bolo treba pristúpiť k popisovaniu a sbieraníu materiálu inou cestou, ako bolo pôvodne zamýšľané. Iniciátori nárečkového výskumu Slovenska, najmä *spiritus agens* celého podniku, *Václav Vážný*, chceli najprv dotazníkovou akciou urobiť základnú sondáž celého terénu a potom výskumom na mieste získané výsledky opraviť a prehĺbiť, a tak dojsť ako k cieľu k nárečovému atlasu slovenskému. Keď sa finančné prostriedky, ... staly neprístupnými, zvolila sa ako druhá metóda výskum na mieste“. Tyto podmienky platily ve tridsátých letech, kdy dialekty byly živé, neboť do vyjadřování obyvatel nezasahoval tolik ani tisk ani rozhlas.

Nepochybně zásluhy *V. Vážného* na poli dialektického bádání slovenských nářečí byly nezměrné. Jeho velkorysý lingvistický projekt v druhé polovině třicátých let nezůstal pouze u dialektologie Slovenska. Při **Učené Společnosti P. J. Šafaříka** vznikla v r. 1937 komise pro výzkum maďarských nářečí na Slovensku, která měla za mj., zkoumat vzájemné jazykové vlivy maďarštiny na slovenštinu a naopak. Práce se slibně rozvíjely a měl být z nejlepších sestaven sborník. Autor *A. Arany* píše: „Po územných zmenách väčšina členov pracovnej skupiny sa stala maďarskými. štátnymi občanmi ... Niektoré z nich (studii) sa úspešne uplatnili ako štátne alebo dizertačné práce na maďarských univerzitách ... Niektoré z nich majú byť uverejnené vo zvláštnom zborníku debrecínskej univerzity.“

Přesto však si musíme všimnout i prací jiných odvětví, která byla v Carpatičách publikována. Konstatujeme poměrně malý zájem o historii Slovenska v 19. století, byť bylo možné čerpat z diskusí o tzv. „konstituci“ kolem r. 1848, kdy slovenští představitelé nebyli ve vztahu k Uhersku jednotní. (Viz například referování českého a vídeňského tisku z toho období.) Jedinou výjimkou je studie *Jána Holáka* „Politické snahy slovenské v rokoch 1848–1849“, která je v podstatě velmi silně protimaďarská; autor to dokládá na historickém materiálu před r. 1848, kdy šlo o programovou maďarisaci Slovenska a jeho obyvatel. V otázce tzv. podunajské konfederace nedocenil, že Slováci logicky nemohli být vzati do tohoto společenství když neměli jednotné názory na řešení svébytnosti v rámci jakéhosi protimaďarského souručenství, a tudíž nemohli ani získat podporu jiných slovanských národů.

Stejně tak se spíš okrajově objevila otázka slovenské minulosti přímo v Carpatících i když např. archeologické výzkumy J. Eisnera¹⁰ na jihu Slovenska měly zásadní význam pro pochopení dávné minulosti slovenského národa, obývajícího toto teritorium od pradávna. Přesto však, a to je nezvyklé pro tuto dobu, se objevuje zásadní studie o prehistorii Podkarpatské Rusi z pera J. Böhma¹¹, který s přehledem roztřídil kmeny sídlící v této oblasti se specializací na Skythy. Zdánlivě se práce nedotýká slovanského osídlení Podkarpatské Rusi, ale je příspěvkem pro poznání dávné minulosti této krajiny. Autor nepostupoval povrchně; v jeho poznámkách se jeví jeho sečtělost literatury jak německé tak maďarské, kterou velmi dobře analyzuje, případně s některými názory polemizuje.¹²

Ve sborníku Carpatica v r. 1936 se objevují dvě studie o lidové architektuře, a to od D. Stránské, která pojednává o lidových stavbách na Spišské Maguře¹³ do všech podrobností. Všímá si i různých možných vlivů na stavby jak z polského pohraničí, tak i od starousedlíků německé národnosti. Její článek je o to cennější, neboť jej doprovodila fotografickým materiálem i náčrty vnitřků těchto chalup. Podobně tak rozebírá i J. Strnadel lidové stavby v Osturni, taktéž horském kraji nedaleko činnosti D. Stránské.¹⁴ Stejně jako Stránská si nevěšíma pouze architektury, ale zasazuje ji do kontextu krajiny, když tuto ves charakterizuje: „Cesta, procházející dědinou, do níž ústí se stran menší polní cesty, jest blátivá a nepohodlná a brání komunikaci s blízkým okolím. Nesjízdné cesty a Magura na všech stranách způsobuje, že Osturňa je jako od světa odříznuta... Nebýti státní hranice a tím i celních opatření, inklinovala by Osturňa, jakož i sousední obce Frankové, spíše na severovýchod k obcím ležícím dnes na území polském ...“ Z těchto základních tezí pak vyvozuje, že architektura je velmi podobná polskému Podhalí a dokládá to velmi podrobnými popisy domů včetně jejich vnitřků (i s náčrty) a i výzdoby ve světnicích.

Dnes po tolika letech napsání těchto studií by asi autoři mnohé nepoznali; civilizace po druhé válce zásadně změnila tvář těchto vesnic a mnohé skvosty lidové architektury přišly niiveč. Právě proto je třeba, vzdát

10 Ostatně J. Eisner výsledky archeologických výzkumů publikoval jak na Slovensku tak i později v Praze

11 J. Böhm – J.M. Jankovich: *Skythové na Podkarpatské Rusi*. Carpatica I.a., 1936, s. 1–71

12 V celkovém díle J. Böhma tato práce tvoří výjimku, neboť k této problematice se již nikdy nevrátil.

13 Carpatica I. 1936, s. 401–448

14 J. Strnadel: *Lidové stavby v Osturni*. Carpatica I.a, 1936, s. 451–474.

zasloužený dík D. Stránské a J. Strnadlovi za zachování – byť pouze ve svých studiích – koloritu slovenských vsí poblíže polských hranic.

Stejně důležité jsou stati o literatuře slovenské i podkarpatoruské. Tak F. Tichý se zaměřil na buditele a spisovatele *Anatolije Kralického*.¹⁵ Probírá jeho život v klášterech na Podkarpatské Rusi, jeho literární dílo, zvláště pak rozebírá povídky a další příspěvky do rusínského, případně ukrajinského tisku v tehdejší Haliči. Upozorňuje, že pro své národní smýšlení nedosáhl nikdy významné církevní funkce. Tichý pak v hodnocení jeho díla polemizuje s jinými literárními vědci, kteří Kralickému přisoudili některé výtvory, zatímco opomenuli jiná díla, prokazatelně napsaná tímto buditelem.

Bezesporu nejzávažnějšími literárněvědnými studii jsou dva příspěvky *Alberta Pražáka*, který se zabýval slovenskou problematikou od dob jeho mladosti a který k ní měl blízko i jako profesor Komenského university v Bratislavě. Své znalosti již na počátku třicátých let osvědčil v syntetické práci „Slovenská literatura let padesátých až osmdesátých“, která vyšla jako samostatná publikace v r. 1932. Do sborníku *Carpatica* pak přispěl dvěma zásadními studii, jednou monografickou, týkající se buditele a i spisovatele, právníka *Samuela Medveckého*.¹⁶ Pro Pražáka je typické, že oddělil životopis buditele od jeho aktivit literárních, které jsou spíše zanedbatelné, zatímco jeho politická kariéra, je podrobně vylíčena a hlavně zdůrazňuje jeho styky se současnými slovenskými literáty, jako s *J. M. Hurbanem* a zvláště pak s *A. Sládkovičem* a dalšími včetně některých českých literárních historiků, tj. s *J. Vlčkem*, který se mu v jednom listě omlouval, že některé jeho soudy v přehledném svazku o slovenské literatuře nebyly v souladu s objektivitou. Pražák nepřeceňuje jeho zásluhy, když říká: „Samuel Medvecký nepatřil k duchovým představitelům doby, ba to jeho vloha nestačovala, ale svou spoluúčastí, svým porozuměním, svou spoluúčastí na jejich osudech a práci i vlastním osobitým přínosem do slovenského současného kulturního fondu. Byl z těch, na nichž stojí a rozvíjí se národ.“¹⁷

Kromě monografické studie o *Medveckém* uveřejnil v témže čísle *Carpatic*¹⁸ rozsáhlou syntézu o levočském evangelickém lyceu ve čtyřicá-

15 F. Tichý: *Anatolij Kralickij*, *Carpatica* I.a . Praha 1936, s. 355–371.

16 *Carpatica* I, sv. 2, Praha, 1939, s. 1–64

17 A. Pražák: *Carpatica* I, sv. 2, Praha, 1939, s. 63

18 A. Pražák: *Literární Levoča*. *Carpatica* I, sv. 2, Praha 1939 s. 67–146.

tých letech minulého století, kde se pokusil o vyčlenění účasti slovenských studentů a i profesorů z ustáleného klíše maďarských a německých historiků, kteří se domnívali, že v tomto městě byla vždy převaha německého a posléze maďarského živlu, a že ten určoval vývoj tohoto slovenského města. Pražák se pokusil na materiálu dokázat, že tomu tak nebylo, i když v různých etapách vývoje se snahy Maďarů o likvidování slovenského živlu málem podařily. Dokumentuje to na dobovém materiálu z levočského lycea, kde rozpoznal několik etap, které byly pro národní slovenské uvědomění příznivé, nebo naopak velmi kritické.

Třicátá léta a zvláště počátek čtyřicátých let poznamenala levočské školství osoba profesora Michala Hlaváčka, který vyučoval, byť velmi omezeně, studenty v národním jazyce, což bylo nutností pro výchovu mladé generace, která se měla stát evangelickými duchovními. Pražák zdůrazňuje, že v těchto letech zde nebyly národnostní třenice a že ani vrchnost neměla námitky proti výuce v národním jazyce. Působnost Hlaváčka nesla i jiné ovoce – přiměl studenty k veršování v českém jazyce a upozorňoval na to, že některé básnické výtvořby byly uveřejněny v tehdejších slovenských literárních časopisech. Hlaváček byl pod vlivem všeslovanské ideologie kolárovskeho typu; to se nelíbilo novému inspektorovi evangelických lyceí hraběti Zayovi, který jako věrný maďarom nelibě nesl činnost Hlaváčka a označil ho za protistátní živel a dokonce za nepřítel slovenského národa. Tím na čas přerušil i vývoj slovenské myšlenky na lyceu, ale neuspěl ve studentském hnutí, které se neustále obracelo k myšlenkám Kollára i když byl Hlaváček odstraněn. Po několika letech se pak myšlenka slovanství znovu projevila a studentské hnutí se znovu probudilo k životu, i když někdy se stahovala do jisté ilegality mimo lyceum. Pokusy o obnovení studentských spolků byly vždy velmi záhy likvidovány, byť se profesoru J. Franciscimu podařilo na čas znovu vytvořit katedru slovenskou a při ní i Slovenskou společnost, ale i tu při další revizi ústavu maďarská vrchnost zakázala, ale nakonec před r. 1848 byli viníci včetně Hlaváčka (ten sice stál již poněkud stranou) omilostněni v tom smyslu, že nebylo přímých sankcí proti Franciscimu a ani proti Hlaváčkovi.

Nakonec Pražák hodnotí tyto snahy: „Levočští studenti se nedali již zastrašit. Sáhli k bratislavskému, Štúrovu vzoru... Jejich směr však nyní neurčovala již Hlaváčkova „Jitřenka“ a prof. Hlaváček, nýbrž Ludovít Štúr a jeho názorové, jazykové a národní a literární metody.“¹⁹

¹⁹ A. Pražák: *Literární Levoča*. Carpatica I, sv. 2, Praha 1939 s. 146.

Pražák se pokusil o rozbor poměrů na levočském evangelickém lyceu. Nezasílá, že v třicátých letech měly převahu tendence, které příliš nebraly v úvahu slovenský živel a že slovenský jazyk, tj. bibličtina byly potřebné pouze pro kázání, kterému by jinak venkovský lid nerozuměl. Správně pochopil úlohu, kterou sehrál prof. Hlaváček pro národnostní uvědomění Slováků, a i když jeho názory vyplývaly ze všeslovanství, neboť měl velký vliv na studenty, kteří se postupem doby stali průkopníky myšlenky samostatného slovenského národa. Jedno však je nutné Pražákovi vytknout: zdůrazňování čechoslovakismu, které dokumentuje na jazyku. Chápeme v jaké době byla tato studie napsána, jsme si vědomi, že byl uvědomělým čechoslovakistou podle vzoru T.G. Masaryka (a tím ostatně zůstal), ale otázka českého jazyka jako pomoci při bohoslužbách byla dána nepochybně i nejednotností slovenských nářečí v oné době, ale potřeba význam češtiny zveličovat, zatímco jistě obyvatelé včetně studentů hovořili již tehdy (ač pro to nemáme písemné dokumenty) vlastním jazykem, které se od češtiny více či méně odlišoval. Nesnižuje to ani v nejmenším význam této práce, která je podložena na důkladném prostudování dobových materiálů, které jsou přehledně a jasné podávány a jsou velmi kriticky analyzovány bez panegyrisování slovenských snah této doby. A . Pražák chtěl práci dokončit v dalším svazku Carpatie; podařilo se mu to až po válce v r. 1947, kdy celé dílo včetně pokračování této studie uveřejnil v pracích Slovenského ústavu, neboť další publikování těchto sborníků se již neuskutečnilo.²⁰

Shrme-li význam těchto sborníků a dalších prací, vydaných Sborem pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, musíme mnohdy s údivem konstatovat, že v průběhu necelých deseti let udělal pro poznání Slovenska, jeho kultury, literatury a i jazykovědy neobyčejný kus práce. Bez sporu velké zásluhy na poznání dialektů měl V. Vážný, který řídil tuto práci na velkorysých základech, byť musel z nich po počátečním nadšení poněkud slevit. Nebylo totiž v jeho silách projekty dovést do konce, byť už pro finanční zabezpečení. Přesto dal základ pro systematické zkoumání slovenských nářečí, a na těchto výzkumech mohla po válce navazovat nová generace, která mohla tyto projekty začít uskutečňovat v jiných podmínkách. Nepodceňujeme ani pokusy přiblížit slovenskou lidovou architekturu českému a i slovenskému čtenáři, který měl o této problematice velmi mlhavé dojmy.

²⁰ A. Pražák: *Literární Levoča*. Praha, 1947, 57 s.

Týmové zkoumání dialektů nelze takto uskutečnit v literární vědě. Tím spíše je třeba ocenit práce J. A. Javorského, týkající se podkarpatské literatury v minulosti, stejně tak i studii S. Petříka o rusínském buditeli A. Kralickém. Nejvyšší uznání pak patří A. Pražákovi, který se pokoušel o nové syntézy slovenské literatury 19. století, a který na základě fakt podal nárys národnostního uvědomění Slováků v 19. století.

Bohužel plodná práce „Sboru“ byla násilně likvidována v r. 1939. Následná léta okupace znamenala pro tento orgán jeho rozpuštění a snahy o jeho vzkříšení po r. 1945 byly spíše symbolické, už jen proto, že Podkarpatská Rus byla zabrána SSSR a vztahy byly dokonale zpřetrhány. Ostatně vládci Sovětského svazu úmyslně je zatemňovali a chovali se tak, jakoby tato krajina vlastně nikdy neexistovala. Také na Slovensku se poměry změnily; byla zde nová generace, která mohla pokračovat již vlastními silami na započatých úkolech. Proto Slovanský ústav tento Sbor již neobnovil, i když se několikrát o tom hovořilo. Bohužel tím do značné míry utrpěly slovensko-české kulturní i literární vztahy, neboť nešlo až na osobní kontakty o skutečnou vzájemnost, která mohla být pro oba národy velmi užitečná a mohla vést k syntézám slovensko-českým kulturním i literárním vztahům.